כיתה ז' | תושב"ע · משנה | שיעור 2 מתוך 4 | 45 דק' | אבות ב, ד-ה

הלל: "אל תפרוש מן הציבור" ו"השתדל להיות איש"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את דברי הלל במשניות ד-ה בפרק ב, ויפרקו אותם לרשימת "אל תעשה" ו"עשה".
- התלמידים יסבירו לפי הרע"ב את "אל תפרוש מן הציבור" ואת "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו".
- התלמידים יסבירו למה "וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְדָּן מְלַמֵּד", ויקשרו את זה לכיתה שלהם.
- התלמידים ינסחו מה פירוש "וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ" במצב מחייהם.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, ומי מחליט מה "ישר"?

הלל מוסיף לתשובה ממד חברתי: הדרך הישרה עוברת דרך היחס שלי לציבור, לחבר ולכיתה.

🧪 פתיחה: מצב בכיתה

מספרים: "בהפסקה מישהו מפיל את כל הדברים מהתיק של תלמיד חדש. כולם עומדים ומסתכלים, ואף אחד לא זז." שואלים: **למה אף אחד לא זז? מה צריך כדי שמישהו אחד יזוז?** אוספים תשובות קצרות. בסוף השיעור נחזור למצב הזה עם דברי הלל. (4 דקות)

📖 הסבר למורה

הלל הזקן (מתלמידי שמעיה ואבטליון, ומוכר מפרק א) מופיע כאן בשתי משניות רצופות. במשנה ד יש חמש אזהרות "אל": אל תפרוש מן הציבור, אל תאמין בעצמך עד יום מותך, אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, ואל תאמר "לכשאפנה אשנה". המשנה כאן מובאת מ"הלל אומר" ועד סופה (תחילת המשנה היא דברי רבן גמליאל).

במשנה ה הלל מתאר חמישה טיפוסים שלא יכולים להגיע לשלמות (בור, עם הארץ, ביישן, קפדן, ומרבה בסחורה), ומסיים במשפט המפורסם "וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ".

הרע"ב מפרש "אל תפרוש מן הציבור": "הִשְׁתַּתֵּף בְּצָרָתָם". את "אל תדין את חברך": אל תדון אותו לחובה עד שתגיע לניסיון כמוהו ותינצל. את "לא הביישן למד": מי שמתבייש לשאול נשאר בספקותיו. ואת "במקום שאין אנשים": "לֵישֵׁב בָּרֹאשׁ וּלְהוֹרוֹת הוֹרָאוֹת", כלומר לקחת אחריות כשאין אחר. הרחבה

ל"להיות איש" כאחריות של כל אחד בכיתה היא פרשנות שלנו, ולא דברי הרע"ב; כדאי לומר את זה לתלמידים.

📜 המקור (המשנה מתוך ספריא, נוסח תורת אמת; רע"ב מתוך ספריא)

משנה, אבות פרק ב, משנה ד (מתוך המשנה, דברי הלל)

הִלֵּל אוֹמֵר, אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר, וְאַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ, וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ, וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ, שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע. וְאַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה:

משנה, אבות פרק ב, משנה ה

הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֵין בּוּר יָרֵא חֵטְא, וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד, וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְדָּן מְלַמֵּד, וְלֹא כָּל הַמַּרְבֶּה בִּסְחוֹרָה מַחְכִּים. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, ד

אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר. אֶלָּא הִשְׁתַּתֵּף בְּצָרָתָם. שֶׁכָּל הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר אֵינוֹ רוֹאֶה בְּנֶחָמַת הַצִּבּוּר (תענית יא.):

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, ד

וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ. אִם רָאִיתָ חֲבֵרְךָ שֶׁבָּא לִידֵי נִסָּיוֹן וְנִכְשַׁל, אַל תְּדִינֵהוּ לְחוֹבָה עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִידֵי נִסָּיוֹן כְּמוֹתוֹ וְתִנָּצֵל:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, ה

וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד. שֶׁהַמִּתְבַּיֵּשׁ לִשְׁאֹל שֶׁמָּא יַלְעִיגוּ עָלָיו, יִשָּׁאֵר תָּמִיד בִּסְפֵקוֹתָיו:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, ה

וְלֹא הַקַּפְדָּן. הָרַב שֶׁמַּקְפִּיד עַל הַתַּלְמִידִים כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ, לֹא יְלַמֵּד כָּרָאוּי. אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיַּסְבִּיר פָּנִים בַּהֲלָכָה לְתַלְמִידָיו:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על אבות ב, ה

וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים. לֵישֵׁב בָּרֹאשׁ וּלְהוֹרוֹת הוֹרָאוֹת:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב במשנה במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהמשנה.

📜 **כתוב:** "אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "אֶלָּא הִשְׁתַּתֵּף בְּצָרָתָם".

📜 **כתוב:** "וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: אל תדון אותו לחובה "עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִידֵי נִסָּיוֹן כְּמוֹתוֹ וְתִנָּצֵל".

📜 **כתוב:** "וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "לֵישֵׁב בָּרֹאשׁ וּלְהוֹרוֹת הוֹרָאוֹת". הרחבה (פרשנות שלנו): לקחת אחריות כשאף אחד אחר לא לוקח.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: משנה (או דף המקורות), דף עבודה, פתקים

1. פתיחה: המצב בהפסקה, למה אף אחד לא זז? (5 דקות)
2. קריאה של משנה ד: חמש אזהרות "אל", והרע"ב (10 דקות)
3. קריאה של משנה ה: חמישה טיפוסים, והמשפט האחרון (8 דקות)
4. עבודה בזוגות: דף העבודה, "אל" מול "עשה" ומצבים (12 דקות)
5. חזרה למצב מהפתיחה: מה היה אומר הלל? כרטיס יציאה (10 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מנו את חמש האזהרות שפותחות ב"אל" במשנה ד.
2. למה, לפי המשנה, אסור לומר "לִכְשֶׁאִפָּנֶה אֶשְׁנֶה"?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי הרע"ב, מה הקשר בין ביישנות ובין לימוד?
2. איך מסביר הרע"ב את "וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ"? תנו דוגמה.

הערכה (מה דעתי?)

1. האם תמיד צריך "להשתדל להיות איש"? מתי עדיף לקרוא למבוגר במקום לפעול לבד?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים למצב מהפתיחה ולשאלת היחידה: לפי הלל, הדרך הישרה כוללת לא להתרחק מהציבור, לא לשפוט מהר, ולקום כשאין מי שיקום. כל תלמיד כותב מצב אחד שבו הוא יכול "להיות איש" השבוע.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק שתי שורות:

1. דבר אחד שלמדתי היום: _____
2. שאלה אחת שעדיין יש לי: _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהשאלות הפתוחות.

💡 הערות למורה

כדאי לשים לב לתלמידים ביישנים: המשנה "לא הביישן למד" אינה ביקורת עליהם, אלא הזמנה לשאול. אפשר לפתוח "קופסת שאלות אנונימית" לשיעור הבא. מספור המשניות לפי ספריא. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

טבלת "אל" / "עשה", התאמה של מצבים לדברי הלל, שאלות פרשנות ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, משפטי פתיחה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- משנה, אבות ב, 4 (ספריא)
- משנה, אבות ב, 5 (ספריא)
- רע"ב על אבות ב, 4 (ספריא)
- רע"ב על אבות ב, 5 (ספריא)

מחוון: הלל: אני והציבור

1. **חלק א:** (1) אל תפרוש מן הציבור / השתתף עם הציבור. (2) אל תאמין בעצמך עד יום מותך / שמור על עצמך כל הזמן. (3) אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו / נסה להבין את חברך. (4) אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע / דבר ברור. (5) אל תאמר לכשאפנה אשנה / למד עכשיו. לקבל ניסוחים דומים.
2. **חלק ב:** (1) "וְאַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאִפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה". (2) "וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד". (3) "וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ". (4) "אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר". (5) "וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ".
3. **חלק ג:** (1) הביישן מתבייש לשאול ולכן נשאר בספקותיו; הקפדן (רב שכועס על שאלות) לא מלמד כראוי, וצריך "שֶׁיַּסְבִּיר פָּנִים". (2) תשובה פתוחה. כיוון: רק מי שעמד באותו ניסיון ועבר אותו יודע כמה הוא קשה; ואולי גם אז לא כדאי לשפוט. (3) הרע"ב: לשבת בראש ולהורות הוראות, כלומר להנהיג ולפסוק כשאין חכם אחר. הפירוש הרחב: לקחת אחריות בכל מצב שאין מי שיפעל.
4. ★ **אתגר:** תשובה פתוחה. כיוון: אין סתירה; מי שמחובר לציבור הוא זה שמרגיש אחריות לקום כשצריך. לקבל כל תשובה מנומקת.